

До разової спеціалізованої вченої ради
Національної академії внутрішніх справ

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата юридичних наук, доцента Нескородженої Лариси Леонідівни на дисертацію Болюбаша Євгена Володимировича на тему «Цивільне судочинство у справах про встановлення факту народження або смерті особи», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність пропонованої теми дисертаційного дослідження є безумовною у світлі гуманітарних, правових та соціальних викликів, що постали перед Україною внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації.

Дослідження процесуальних аспектів цивільного судочинства у справах, пов'язаних із засвідченням факту народження чи смерті особи, є важливим та перспективним напрямом сучасної юридичної науки. Чинне законодавство України не завжди гарантує належні механізми для судового встановлення фактів народження або смерті, що створює труднощі для правозастосування. Тому недосконалість процесуальних норм та розбіжності в судовій практиці потребують глибокого аналізу і законодавчого оновлення враховуючи рішення Європейського суду з прав людини. Варто зазначити, що встановлення факту народження або смерті особи – це відновлення справедливості в умовах війни, адже на тимчасово окупованих територіях або в районах активних бойових дій державна реєстрація актів цивільного стану часто є неможливою. Крім того, правова невизначеність щодо статусу зниклої особи безпосередньо впливає на доступ родичів до спадщини, майна, соціальних виплат та виконання договірних зобов'язань (як-от виплата аліментів, утримання тварин тощо).

Беручи до уваги викладене, можна стверджувати що дисертаційне дослідження Є.В. Болюбаша є надзвичайно актуальним, адже дозволило сформулювати пропозиції для подолання правових суперечностей, забезпечення

точності правового регулювання та вдосконалення механізмів захисту прав громадян при встановленні факту народження чи смерті особи.

Відповідність дисертаційної роботи сучасним вимогам науки і практики.

Наукове дослідження Є.В. Болюбаша спрямовано на реалізацію основних положень Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019), Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні (Постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 р. № 476), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 р. № 454), Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки (Постанова загальних зборів НАПрН України від 26 березня 2021 р. № 12-21) та інших стратегічних програмних документів, а також основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради НАВС від 21 грудня 2020 р. (протокол № 23), річних планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2021–2025 рр.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що включають 9 підрозділів, висновків та списку використаних джерел (205 найменувань) та додатків - список публікацій здобувача за темою дисертації та акти впровадження. Повний обсяг дисертації становить 261 сторінка.

Зміст та структура дисертаційної роботи відповідають задекларованим меті та завданням. Оформлення дисертації відповідає вимогам, які встановлено національним законодавством.

В першому розділі автор розкрив теоретичні, правові та методологічні засади дослідження цивільного судочинства у справах про встановлення факту народження або смерті особи. Зазначив, що процесуальний порядок розгляду справ щодо встановлення факту народження або смерті особи є важливою темою

наукових досліджень у сфері окремого провадження в цивільному судочинстві. Приділив увагу аналізу юридично значущих фактів, особливо в контексті сімейних правовідносин. За допомогою поєднання методів аналізу, синтезу, індукції, дедукції та аксіоматичного підходу, системного і порівняльно-правового методів визначив стан наукової розробки щодо встановлення факту народження або смерті особи; розкрив загальну характеристику окремого провадження як виду цивільного судочинства; сформулював загальні висновки за результатами дослідження окремого провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи; порівняв інститут окремого провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи за законодавством України та зарубіжних країн.

В другому розділі дисертант проаналізував окремі процесуальні аспекти, пов'язані з поданням до суду заяви про встановлення факту народження або смерті особи. Констатував, що право на звернення до суду для встановлення факту народження або смерті є важливою гарантією юридичної визначеності, коли адміністративний шлях не дає результату. Заява подається у порядку окремого провадження із зазначенням особистих даних, правового інтересу, факту та доказів. Охарактеризував коло учасників справ щодо встановлення факту народження або смерті особи та зазначив, що подати заяву можуть як громадяни, так і державні чи інші заінтересовані органи. Зазначив причини звернення – це може бути втрата документів, форс-мажорні обставини чи відсутність офіційного запису. Визначив перелік документів, які дають змогу встановити юридично значущі факти, і можуть бути доказами по справі.

В третьому розділі дисертантом проаналізовані процесуальні особливості розгляду справ про встановлення факту народження або смерті особи в порядку окремого провадження, а саме: умови та основні етапи відкриття провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи; процедура встановлення фактів народження чи смерті; проведення підготовчого провадження тощо. Автор запропонував створення єдиної електронної бази даних, яка інтегрує інформацію з органів реєстрації актів цивільного стану, архівів, медичних установ тощо. Акцентував увагу на тому, що надання судам доступу до таких баз є

необхідним для швидкого отримання інформації та зменшення часу на обмін документами. Запропонував внесення певних змін до Цивільного процесуального кодексу України з метою подолання правових суперечностей, встановлення ясності й однозначного тлумачення правових норм, а також удосконалення механізмів захисту прав громадян у питаннях встановлення юридично значущих фактів.

Сформульовані у роботі висновки (С. 75-78, 156-160, 214-218), що винесені до кожного розділу та узагальнені як кінцеві (С.219-229), говорять про значний теоретичний та практичний здобуток автора. Висновки, що сформульовані здобувачем за результатами дослідження цивільного судочинства у справах про встановлення факту народження або смерті особи, є зрозумілими, обґрунтованими та доведеними.

Наукова новизна одержаних результатів. Ознайомлення із текстом дисертації, зокрема й з положеннями наукової новизни та висновками, що містяться в її тексті, уможлиблюють надання ствердної відповіді про вирішення Є.В. Болубашем наукової проблеми в аспекті якісного та комплексного дослідження інституту окремого провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи.

В результаті наукового дослідження сформульовано низку нових наукових пропозицій та висновків запропонованих особисто здобувачем. До висновків, що характеризуються науковою новизною слід віднести, зокрема, такі положення і результати дисертаційного дослідження:

- на основі аналізу чинного законодавства та судової практики виокремлено особливості процесуальної форми окремого провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України. Дисертант зазначив, що такими особливостями є виключний перелік заявників, спеціальна територіальна підсудність; процесуальні строки розгляду даної категорії цивільних справ, які розглядаються невідкладно з дня надходження відповідної заяви до суду; негайне виконання судових рішень, ухвалених у таких справах;

- аргументовано, що значну роль в процесі доказування у справах про встановлення факту народження або смерті особи відіграють непрямі докази, до яких належать: фотоматеріали, листування чи записи розмов між родичами або іншими особами, публікації в засобах масової інформації, інформація із соціальних мереж або інших цифрових джерел;
- на основі судової практики зроблено висновок про те, що у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, у разі неможливості участі свідка у судовому засіданні чи в режимі відеоконференції, суд може розцінювати письмове опитування свідка як допустимий доказ за аналогією процесуального порядку письмового опитування учасників справи як свідків, передбаченого ст. 93 ЦПК України;
- удосконалено положення про те, що заявниками у справах про встановлення факту народження або смерті особи можуть бути: особа, яка безпосередньо зацікавлена у встановленні даного факту, органи державної влади чи місцевого самоврядування, інші особи, зокрема правонаступники, представники установ (банків, страхових компаній), які потребують встановлення факту для виконання своїх обов'язків чи реалізації прав;
- конкретизовано перелік матеріально-правових передумов, які є підставою для відкриття провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи.

Дисертація містить й інші положення, що підтверджують наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що викладені в дисертації положення, висновки і пропозиції можуть бути використані: в практичній діяльності – під час розгляду і вирішення цивільних справ про встановлення факту народження або смерті особи); у правотворчості – у процесі підготовки і вдосконалення цивільного та цивільного процесуального законодавства України, яким регламентуються підстави та процесуальний порядок про встановлення факту народження або смерті особи; в освітньому процесі – при

викладанні навчальних дисциплін «Цивільний процес», «Приватне право: практика тлумачення і застосування», під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, узагальнення аналітичних матеріалів, обґрунтування пропозицій до чинних проектів нормативно-правових актів; в науково-дослідній сфері – при проведенні фундаментального дослідження за темою «Концептуальні засади розвитку галузевого законодавства як складова юридичного прогнозування», при проведенні навчальних занять з дисципліни «Актуальні проблеми цивільного процесуального права».

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих наукових працях. Авторські напрацювання викладено в 10 публікаціях (з них – 3 статті у провідних фахових виданнях України, 2 – у закордонному періодичному фаховому виданні), одна стаття видана у співавторстві. Засвідчуємо, що публікації висвітлюють матеріал усіх розділів дослідження. Кількість і обсяг публікацій відповідають усім чинним вимогам до оприлюднення матеріалів дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Результати наукового пошуку широко апробовано на міжнародних науково-практичних конференціях і круглому столі (п'ять тез наукових доповідей).

Відсутність порушень академічної доброчесності.

В процесі аналізу дисертаційного дослідження та наукових публікацій фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Болюбаша Євгена Володимировича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту.

Як і будь-яка наукова робота, дисертаційне дослідження Є.В. Болюбаша є підставою для дискусій, пропозицій, обміном думок. Не применшуючи дослідницького здобутку дисертації, зробимо кілька зауважень до роботи:

1. В судовій практиці є справи, в результаті розгляду яких суди відмовляли встановлювати факт смерті та пропонували родичам подавати заяву про оголошення особи померлою, чи навпаки – заінтересовані особи подавали заяву про оголошення особи померлою, а потрібно було, на думку суду, подати заяву про встановлення факту смерті (постанови Верховного Суду від 13 березня

2024 року у справі № 204/7924/23, від 28 лютого 2024 року у справі № 506/358/22, від 24 грудня 2024 року у справі № 387/228/24 та інші). На с. 109-113 дисертаційного дослідження Є.В. Болюбаш фрагментарно розкрив питання оголошення особи померлою, але беручи до уваги судову практику бачимо, що є проблеми в нерозумінні заявниками процесуальних особливостей розгляду справ про встановлення факту смерті та оголошення особи померлою. В зв'язку з цим, бажано почути думку дисертанта про процесуальні відмінності розгляду справ про встановлення факту смерті та оголошення особи померлою; яким чином зменшити кількість справ, за розглядом яких суд відмовляє у встановленні факту смерті особи.

2. Для вирішення питання про встановлення факту народження чи смерті особи на територіях, на яких діє воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованих територіях України Є.В. Болюбаш, на основі аналізу чинного законодавства України, яке регулює отримання документів зразка, що використовується на тимчасово окупованій території чи країни – агресора, української судової практики, запропонував ввести зміни до Цивільного процесуального кодексу України, а саме: у ст. 315 «У разі відсутності таких документів або їх суперечливості суд враховує сукупність інших доказів, включаючи свідчення, електронні реєстри та сучасні засоби фіксації даних, з урахуванням соціальних реалій»; у ст. 319 - «У разі встановлення таких фактів для осіб, які перебували в умовах надзвичайного стану, воєнного стану чи інших обставин, що унеможливають стандартну реєстрацію, суд може спиратися на непрямі докази, включаючи дані з тимчасових реєстрів або свідчення очевидців». (стор. 121-122). Виникає ряд питань: про які тимчасові реєстри йде мова? яким чином зафіксувати свідчення очевидців, які проживають на тимчасово окупованій території чи території країни – агресора? чи не призведуть зазначені зміни до ЦПК України до шахрайства з боку заінтересованих осіб з метою заволодіння майном, яке знаходиться на території України, особи, яка тимчасово проживає на окупованій території чи території країни – агресора, але щодо неї хочуть подати заяву про встановлення факту її смерті?

Висловлені зауваження носять уточнюючий та дискусійний характер та в цілому не зменшують високу наукову та практичну цінність наукових положень, висновків і пропозицій, винесених автором на захист та сформульованих у загальному висновку до роботи.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Болюбаша Євгена Володимировича на тему «Цивільне судочинство у справах про встановлення факту народження або смерті особи» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081«Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 08 квітня 2025 р. № 426), наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 31 травня 2019 р. № 759) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, із змінами та доповненнями від 03 травня 2024 р. № 507), а її автор – Болюбаш Євген Володимирович – за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

Державного торговельно-економічного університету

кандидат юридичних наук, доцент **Лариса НЕСКОРОДЖЕНА**

Підпис *Нескороджена* засвідчую
 Начальник відділу кадрів *Н. Шевченко*

Засвід.